

ПЕТЯК О. В.

викладач кафедри психології та педагогіки
Хмельницький національний університет,
м. Хмельницький

ХАНЕЦЬКА Н. В.

кандидат психологічних наук,
доцент Хмельницький національний університет,
м. Хмельницький

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ЗАДОВОЛЕНОСТІ ШЛЮБОМ ТА МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ ШЛЮБНИХ ПАРТНЕРІВ, ЗАЙНЯТИХ ПЕДАГОГІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

У статті розглядаються деякі теоретичні узагальнення досягнень у вирішенні проблеми міжособистісних взаємин і задоволеності шлюбом в сім'ї. Особливе місце відводиться чоловікам та жінкам, зайнятим педагогічною діяльністю. Мета дослідження полягала у вивченні зв'язку між ступенем задоволеності шлюбом та особливостями міжособистісних стосунків шлюбних партнерів, які займаються педагогічною діяльністю (викладачі вищих навчальних закладів).

Дослідження показало, що значна частина жінок мають потребу в залежності від інших людей, вони потребують зовнішнього контролю, для них прийняття рішень – важке завдання. До особливостей вибудовування стосунків жінок з чоловіками відноситься їх прагнення компенсувати наявні недоліки в спілкуванні з оточуючими людьми, включаючи своїх студентів. Незадоволені подружжям жінки дуже обережні при виборі осіб, з якими створюють глибокі емоційні стосунки. Задоволені шлюбом жінки частіше, ніж чоловіки-педагоги, прагнуть з оточуючими встановлювати близькі емоційні відносини. Вивчення рефлексивного досвіду жінок та чоловіків, зверненого до оцінки власних шлюбних стосунків, стане сильним чинником переосмислення змісту і форм роботи з батьками студентів вищих навчальних закладів.

Ключові слова: міжособистісні взаємини, стосунки шлюбних партнерів, задоволеність - незадоволеність шлюбом, шлюбні стосунки чоловіків та жінок – педагогів, види міжособистісних стосунків.

Вступ. Сучасні реалії в нашій країні свідчать про різке загострення таких проблем міжособистісних стосунків, як протиріччя між рівноправністю жінки і можливостями її реалізації, між вимогами суспільного прогресу і консервативними поглядами на місце жінки в родині, між функціями чоловіка та дружини і їхнім реальним станом у родині, між суспільно професійними і сімейними функціями жінки і чоловіка. У зв'язку з цим зафіксоване зростання науково-дослідницького інтересу до міжособистісних стосунків шлюбних партнерів.

Питання психології міжособистісної взаємодії ґрунтовно представлені в психологічній літературі такими науковцями, як Л.Я.Гозманом, А.І.Донцовим, Я. Л. Коломінським, В. М. М'ясищевим,

М. М. Обозовим, В. Н. Панферовим тощо. Водночас взаємодія шлюбних партнерів є однією з найскладніших та найбільш актуальних проблем, яка привертає увагу психологів. Дослідники звернулися до питань дослідження сім'ї як малої соціальної групи досить недавно. Психологічні вивчення сім'ї характеризується різноманітністю підходів, різноплановістю категорій, що використовуються, невизначеністю і надмірно широким полем шлюбних стосунків. До сьогодні в психолого-педагогічній літературі розроблялися проблеми, пов'язані з особливостями сучасної сім'ї (С.І.Голод, В.Н.Дружинін, Л.В.Карцева, Є.М.Черняк), функціями сім'ї (А.Н.Волкова, С. В. Ковальов, М. С. Мацківський, А. Г. Харчев, Е. Г. Ейдемільер, В. В. Юстицкіс), розподілом шлюбних ролей (Ю.Є.Альошина, О.В.Антонюк, А.Н.Волкова, С.В.Ковальов, С.Кратохвил, В.П.Левкович), структурою сім'ї, сімейним лідерством (А. Я. Варга, Т. І. Димнова, С. Кратохвил, А. П. Ощепкова, В. Сатир, Т. М. Трапезнікова, Н. Ф. Федотова), специфікою спілкування в сім'ї (Ю. Є. Альошина, А.І.Антонов, О. О.Бодальов, Л.Я.Гозман, О.О.Кронік, М.М.Обозов), конфліктами у шлюбі (С.Кратохвил, М.В.Малярова, В.А.Смехов, Е.Г.Ейдемільер, В.В.Юстицкіс), проблемою задоволеності шлюбом (Г.Айзенк, Ю.Є.Альошина, М.Аргайл, С.І.Голод, В.В.Столін), проблемою сумісності подружжя (А.К.Дмитренко, М.М.Обозов, А.М.Обозова, Т.М.Трапезнікова) тощо [13]. Проте певні аспекти, що вимагають розв'язання, зокрема, пошук головних критеріїв та чинників задоволеності шлюбом, узагальнення одержаних результатів у теоретичні підходи, дослідження особливостей взаємозв'язку задоволеності шлюбом та міжособистісних стосунків шлюбних партнерів, зайнятих педагогічною діяльністю залишаються актуальними та все ще очікують свого вивчення.

Вихідні передумови. Розглядаючи міжособистісні стосунки, з одного боку – суб'єктивно пережиті взаємозв'язки між людьми, об'єктивно проявляються в характері і способах взаємних впливів, які чиняться людьми один на одного в процесі спільної діяльності і спілкування. З іншого боку, міжособистісні взаємини – це система установок, орієнтацій, очікувань, стереотипів та інших диспозицій, через які люди сприймають і оцінюють один одного. Ці диспозиції опосередковуються змістом, цілями, цінностями і організацією спільної діяльності і виступають основою формування соціально-психологічного клімату в групі людей.

Аналізуючи розташування міжособистісних стосунків в соціально-психологічній літературі, Г. М. Андрєєва зазначає, що їх необхідно розглядати, передусім, відповідно до такої системи: в одному ряду, в основі або на найвищому рівні суспільних відносин як відображення в свідомості [2, с. 56].

М. М. Обозов пропонує класифікацію міжособистісних взаємин: стосунки знайомства, приятельські, товариські, дружні, любовні, подружні, родинні та деструктивні стосунки. У структурі особистості виді-

ляють кілька характеристик за рівнями: загальновидові соціокультурні, психологічні, індивідуальні. Автор зазначав, що різні види міжособистісних взаємодій передбачають включення в спілкування тих чи інших рівнів характеристик особистості. Тому головним критерієм М. М. Обозов розраховував міру, глибину включення особистості в стосунки. Міжособистісні взаємини при цьому виявилися залученими в проблематику спілкування [5, с.67].

Міжособистісні стосунки можна позначити як дію, яка розгортається на рівні свідомості і в якій їх реальна та ідеальна форми фактично збігаються (тотожні один одному), на відміну від зовнішньої дії, де ці форми розведені. Виділяють три основні види міжособистісних стосунків за А. А. Бодальовим:

1. Пізнавальні стосунки – партнер виступає як предмет сприйняття, розуміння, пізнання [3].

2. Емоційні стосунки (або атракції) – партнер сприймається як предмет симпатії. Прихильність однієї людини до іншої розглядається у взаємодії властивостей, їх співвідношення, розвитку в об'єкта та суб'єкта симпатії. При цьому під властивостями об'єкта або суб'єкта симпатії розуміються зовнішні характеристики (привабливість, товариськість тощо) або соціально-рольові показники (статус, професія, освіта, компетентність).

3. Практичні стосунки – партнер визначається предметом впливу. Г. А. Ковальов виділяє три моделі впливу однієї людини на іншу: 1) об'єктна (або імперативна); 2) суб'єктна (маніпулятивна); 3) суб'єкт-суб'єктна (діалогічна або розвиваюча) [4, с.114].

Варто дати визначення поняттю шлюбних стосунків (або стосунки шлюбних партнерів) – це стосунки двох дорослих людей протилежної статі, які не перебувають в близьких родинних взаєминах та добровільно обрали один одного для спільного життя і особистісного розвитку кожного. В рамках сімейних взаємодій, стосунки шлюбних партнерів мають спільну ознаку: висока ступінь задоволеності базових потреб усіх членів сім'ї в процесі успішного спілкування. Також їм притаманні максимально адекватне сприйняття один одного і взаєморозуміння, спільність цінностей, ідей, думок та поглядів у подружжя, батьків і дітей, гармонійний розподіл влади (егалітарність або відповідальність чоловіка за родину), терпимість до протиріч, відкритість в обговоренні проблем, конфліктів, непорозумінь.

Дослідження проблеми подружніх стосунків через призму якості шлюбу, задоволеності шлюбними партнерами сімейними взаєминами є мало вивченими. Аналізуючи різні підходи до інтерпретації поняття «задоволеність шлюбом», ми виявили, що в психологічній науці немає підходу до тлумачення даного поняття. Задоволеність за М. Аргайл розглядається і як рефлексивна оцінка минулого і теперішньої ситуації, і як стимул, за Е. Торндайком, що володіє приємними або бажаними властивостями, який визначається операціонально як дже-

рело задоволення, як стимул, якого організм прагне або навчається деякої поведінки, щоб його отримати [12].

Л. Б. Шнейдер, аналізуючи основні підходи до проблеми задоволеності шлюбом, уточнює, що для людини, як соціальної істоти, центральною потребою стала потреба у приєднанні, тобто спонуканні вступати у стосунки, що гарантують позитивні постійні взаємодії. Основний спосіб задовольнити свою потребу в приєднанні – це вступ в шлюб [9, с. 34].

Задоволеність шлюбом є одним з параметрів, що характеризує стосунки шлюбних партнерів. З цією думкою погоджується значна кількість дослідників особистісних і внутрішньо-особистісних факторів задоволеності шлюбом: Ю.Е Альошина, Ю. Б. Гіппенрейтер, О. І Захаров, Г. Навайтис, Н. Рімашевський, Л.Б. Шнейдер тощо [11]. Дослідники здійснили низку спроб узагальнення та класифікації чинників, що впливають на якість шлюбних взаємин. Нормальні стосунки формуються при взаємній задоволеності подружжя шлюбом, їх відповідності один одному в усіх видах внутрішньо-сімейної взаємодії

Л. Б. Шнейдер акцентує увагу на чинниках зниження задоволеності шлюбом [9]: індивідуальні характеристики кожного члена сім'ї, зокрема уявленнь кожного з них про самого себе; взаємини між чоловіком і дружиною, особливо ті, які виникають в системі розподілу домашніх обов'язків; стосунки між батьком, матір'ю та дитиною; зв'язки, що існують між новою сім'єю і двома першоджерелами: батьками і родичами чоловіка і дружини; матеріальні та професійні обставини життя сім'ї. Задоволеність шлюбом або незадоволеність можуть обумовлюватись будь-яким з цих факторів окремо чи комбіновано.

Формулювання цілей. Метою нашого дослідження було вивчення зв'язку між ступенем задоволеністю шлюбом та особливостями міжособистісних стосунків шлюбних партнерів, які займаються педагогічною діяльністю (викладачі вищих навчальних закладів).

Враховуючи вказану вище мету, завдання дослідження полягали у наступному:

1. визначення ступеню задоволеності шлюбом респондентами, які працюють викладачами ВНЗ (чоловік або дружина);
2. проведення оцінки міжособистісних стосунків шлюбних партнерів;
3. аналіз взаємозв'язку між особливостями міжособистісних стосунків подружжя та їхнім ступенем задоволеності шлюбом.

Виклад основного матеріалу дослідження. У нашому дослідженні ми вивчали зв'язки між ступенем задоволеності шлюбом і особливостями міжособистісних стосунків шлюбних партнерів, зайнятих педагогічною діяльністю. Дослідження проводилося серед викладачів різних факультетів Хмельницького національного університету. Вибірка респондентів становила 248 осіб (124 жінки та 124 чоловіка). Вік

досліджуваних від 30 до 60 років. Подружжя перебувають в шлюбі від 5 до 35 років.

Для оцінки ступеня задоволеності шлюбом ми використовували опитувальник «Задоволеність шлюбом» В. В. Століна, Т. Л. Романової, Г. П. Бутенко, призначений для експрес-діагностики ступеня задоволеності – незадоволеності шлюбом, ступеня узгодження – розбіжності в задоволенні шлюбом [6]. Для оцінки міжособистісних шлюбних стосунків застосовувався тест А. А. Рукавишнікова. Опитувальник міжособистісних стосунків (ОМС – Fundamental Interpersonal Relations Orientation, FIRO-B) призначений для оцінки типових способів ставлення до людей, розроблений американським психологом В. Шутцем на основі власної теорії міжособистісних стосунків та адаптований А. А. Рукавишниковим. Методика призначена для діагностики різних аспектів міжособистісних взаємин і вивчення комунікативних особливостей особистості. Опитувальник аналізує поведінки людини в трьох основних сферах міжособистісних потреб: «включення», «контролю» та «афекту». В середині кожної сфери беруть до уваги два напрямки міжособистісної поведінки: актуальна поведінка людини, тобто її думка про інтенсивність своєї поведінки в даній сфері; поведінка, яку вимагає людина від оточуючих, інтенсивність якої є оптимальною для неї.

Таблиця 1

Результати дослідження задоволеності шлюбом партнерів, зайнятих педагогічною діяльністю (в %)

Стать	Повністю задоволені шлюбом	Повністю незадоволені шлюбом	Ступінь задоволеності не збігається
Жінки	43,8	30,8	15,4
Чоловіки	48,3	25	16,7

Згідно даних, представлених у таблиці 1, виявлено наступні тенденції. 43,8% жінок та 48,3% чоловіків абсолютно задоволені своїми шлюбом. 30,8% жінок та 25% чоловіків свідчать про незадоволеність шлюбом. Примітно, що у 15,4% жінок відмічена різниця у ступені задоволеності шлюбом з їхніми шлюбними партнерами, тоді як 16,7% чоловіків демонструють дану тенденцію.

Результати дослідження міжособистісних відносин за методикою А. А. Рукавишнікова (табл. 2) показали, що значна частина жінок-педагогів (64,3%) відчують себе добре серед людей і мають тенденцію шукати контакти і йти в спілкування за межі сім'ї. Низькі показники по даному параметру мають більшість досліджуваних чоловіків (53,9%). Ці результати свідчать про те, що вони відчують дискомфорт серед чужих людей і мають схильність їх уникати, їм прийнятніше спілкування з родиною. За даним параметру значущих відмінностей між чоловіками і жінками виявлено не було.

За характером задоволення потреби в контролі жінкам (85,7%) більше властиво брати на себе відповідальність, поєднану з провідною роллю, на відміну від їхніх чоловіків (41,7%).

Таблиця 2

Результати дослідження міжособистісних стосунків за методикою А. А. Рукавишнікова (%)

Тип міжособистісних стосунків		Рівень	Стать	
			Чоловіки	Жінки
Включення*	Ie	Високий	46,1	64,3
		Низький	53,9	35,7
	Iw	Високий	41,7	85,7
		Низький	58,3	14,3
Контроль	Ce	Високий	52,8	50
		Низький	47,2	50
	Cw	Високий	75	71,4
		Низький	25	28,6
Афект	Ae	Високий	83,3	50
		Низький	16,7	50
	Aw	Високий	50	50
		Низький	50	50

Примітка*: Включення:

Ie - низький – індивід не відчуває себе добре серед людей і буде мати схильність їх уникати;

Ie - високий – індивід відчуває себе добре серед людей і буде мати тенденцію їх шукати;

Iw - низький – індивід має тенденцію спілкуватися з малою кількістю людей;

Iw - високий – індивід має сильну потребу бути прийнятим іншими і належати до них.

Контроль:

Ce - низький – індивід уникає прийняття рішень та взяття на себе відповідальності;

Ce – високий – індивід намагається брати на себе відповідальність, поєднану з провідною роллю;

Cw - низький – індивід не приймає контролю над собою;

Cw - високий – відображується потреба в залежності і коливання при прийнятті рішень.

Афект:

Ae – низький – індивід дуже обережний при встановленні близьких інтимних стосунків;

Ae – високий – індивід має схильність встановлювати близькі почуттєві взаємини;

Aw – низький – індивід дуже обережний при виборі осіб, з якими створює глибокі емоційні відносини;

Aw – високий – типowo для осіб, які вимагають, щоб всі інші встановлювали з ним близькі емоційні стосунки.

Порівняння показників сімейних пар з високим і низьким ступенем задоволеності шлюбом дозволило зробити висновки про те, що задоволені шлюбом – частіше чоловіки (48,3%).

Жінки, які займаються педагогічною діяльністю, відчувають себе добре серед оточуючих, мають тенденцію встановлювати контакти з ними і виражену потребу бути прийнятими оточуючими. Вони частіше залишають право вибору і відповідальність на свого чоловіка і виявляють схильність встановлювати близькі почуттєві стосунки з ним.

Жінки, які продемонстрували незадоволеність шлюбом, більшою мірою схильні уникати спілкування з іншими людьми і власним чоловіком, і в той же час намагаються брати на себе відповідальність і відігравати провідну роль у власній родині. У них виражені потреба в залежності від інших людей і коливання при прийнятті рішення. Ці жінки виявляють обережність при встановленні близьких інтимних відносин. Незадоволені шлюбом жінки дуже обережні при виборі осіб, з якими створюють більш глибокі емоційні взаємини. Задоволені шлюбом жінки-педагоги частіше, ніж чоловіки-викладачі, прагнуть з оточуючими встановлювати близькі емоційні стосунки.

Висновки і подальші перспективи досліджень. Таким чином, проведене нами дослідження виявило зв'язок між особливостями міжособистісних стосунків подружжя та задоволеністю шлюбом у жінок і чоловіків, зайнятих педагогічною діяльністю. Це дослідження вказує на особливості вибудовування взаємин шлюбних партнерів – педагогів, їх прагнення компенсуватися наявні недоліки в спілкуванні з оточуючими людьми, включаючи своїх вихованців. Участь викладачів в діагностиці подружніх міжособистісних стосунків та задоволеності шлюбом, а в подальшому в корекційно-розвивальних заходах, безперечно, дозволить сформувати їх рефлексивний досвід, який може стати основою роботи з батьками студентів.

Список використаних джерел

1. Алешина Ю. Е. Удовлетворенность браком и межличностное восприятие в супружеских парах с различным стажем семейной жизни: Дисс... канд. психол. наук. Москва, 2005. 198 с.
2. Андреева Г. М. Социальная психология. Москва, 2010. 459 с.
3. Андреева Т. В. Психология современной семьи. СПб.: Речь, 2005. 436 с.
4. Бодалев А. А. О взаимосвязи общения и отношения. Вопросы психологии. 2014. №1. С. 49-57.
5. Обозов Н. Н., Обозова А. Н. Диагностика супружеских затруднений. Психологический журнал. –Москва, 2012. № 2. С. 147-151.
6. Столин В. В. Опросник удовлетворенности браком. Вест. Моск. ун-та. Сер.14: Психология. Москва, 2014. С. 54-61.
7. Сысенко В.А. Устойчивость брака: проблемы, факторы и условия. М.: Финансы и статистика, 2011. 199 с.

8. Федотова Н.Ф. Некоторые вопросы межличностного познания в семье. Психология межличностного познания. М.: Педагогика, 2011. С. 177-195.
9. Шнейдер Л. Б. Психология семейных отношений. Курс лекций. М., 2000. 215 с.
10. Burr W.R. Contemporary theories about the family. General Theories. N.Y.: Free Press, 2010. P. 14-21.
11. Levinger R. Marital cohesiveness and dissolution: an integrative review. Journal of Marriage and the Family, 2015. Vol. 27. № 1. P. 19-28.
12. Renne K. Correlates of Dissatisfaction in Marriage. Journal of Marriage and the Family, 2010. № 1. P.54-68.
13. Rollins B. C. Marital Statisfaction over the Family Life Cycle. Journal of Marriage and the Family, 2016. № 1.P 20-28.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Aleshina, Yu. Ye. (2005). Udovletvorennost' brakom i mezhlichnostnoye vospriyatiye v supruzheskikh parakh s razlichnym stazhem semeynoy zhizni. [Satisfaction with marriage and interpersonal perception in married couples with different experience of family life]. Diss... kand. psikholog. nauk. Moskva. 198. [in Russian].
2. Andreyeva, G. M. (2010). Sotsial'naya psikhologiya. [Social psychology]. Moskva. 459. [in Russian].
3. Andreyeva, T. V. (2005). Psikhologiya sovremennoy sem'i. [Psychology of the modern family]. SPb.: Rech'. 436. [in Russian].
4. Bodalev, A. A. (2014). O vzaimosvyazi obshcheniya i otnosheniya. [About the relationship of communication and relationship]. Voprosy psikhologii – Psychology issues. 1. 49-57. [in Russian].
5. Obozov, N. N., Obozova, A. N. (2012). Diagnostika supruzheskikh zatrudneniy. [Diagnostics of marital difficulties]. Psikhologicheskiy zhurnal - Psychological journal. Moskva. 2.147-151. [in Russian].
6. Stolin, V. V. (2014). Oprosnik udovletvorennosti brakom. [Marriage Satisfaction Questionnaire]. Vest. Mosk. un-ta. Ser.14: Psikhologiya – Moscow un-that. Ser. 14: Psychology. Moskva. 54-61. [in Russian].
7. Sysenko, V. A. (2011). Ustoychivost' braka: problemy, faktory i usloviya. [Sustainability of marriage: problems, factors and conditions]. M.: Finansy i statistika. 199. [in Russian].
8. Fedotova, N. F. (2011). Nekotoryye voprosy mezhlichnostnogo poznaniya v sem'ye. [Some issues of interpersonal cognition in the family]. Psikhologiya mezhlichnostnogo poznaniya – Psychology of interpersonal cognition. M.: Pedagogika, 177-195. [in Russian].
9. Shneyder, L. B. (2000). Psikhologiya semeynykh otnosheniy. Kurs lektsiy. [Psychology of interpersonal cognition]. M. 215. [in Russian].
10. Burr, W.R. (2010). Contemporary theories about the family. General Theories. N.Y.: Free Press. P. 14-21. [in English].
11. Levinger, R. (2015). Marital cohesiveness and dissolution: an integrative review. Journal of Marriage and the Family. 27. 19-28. [in English].
12. Renne, K. (2010). Correlates of Dissatisfaction in Marriage. Journal of Marriage and the Family, 1. 54-68. [in English].
13. Rollins, B. C. (2016). Marital Statisfaction over the Family Life Cycle. Journal of Marriage and the Family. 1. 20-28. [in English].

Petiak O.V., Hanetska N.V.

FEATURES OF THE RELATIONSHIP OF SATISFACTION WITH MARRIAGE AND INTERPERSONAL RELATIONS OF MARRIAGE PARTNERS, TEACHING ACTIVITIES

The article examines some theoretical generalizations of the achievements in solving the problem of interpersonal relations and satisfaction with marriage in the family. A special place is given to men and women engaged in pedagogical activity. The aim of the study was to study the relationship between the degree of satisfaction with marriage and the peculiarities of interpersonal relations of marriage partners who are engaged in teaching activities (teachers of higher educational institutions).

The study showed that a significant part of women need dependence on other people, they need external control, making decisions is a difficult task for them. The peculiarities of building relationships between women and men include their desire to compensate for existing shortcomings in communication with people around them, including their students. Women who are dissatisfied with their spouses are very careful in choosing the persons with whom they create deep emotional relationships. Women who are satisfied with their marriage are more likely than male educators to seek to establish close emotional relationships with others. The study of the reflective experience of women and men, addressing the assessment of their own marital relations, will become a strong factor in rethinking the content and forms of work with parents of students of higher educational institutions.

Keywords: *interpersonal relations, relations of marriage partners, satisfaction - dissatisfaction with marriage, marriage relations between men and women - teachers, types of interpersonal relations.*

Петяк О.В., Ханецкая Н.В.

ОСОБЕННОСТИ ВЗАИМОСВЯЗИ УДОВЛЕТВОРЕННОСТИ БРАКОМ И МЕЖЛИЧНОСТНЫХ ОТНОШЕНИЙ БРАЧНЫХ ПАРТНЕРОВ, ЗАНЯТИХ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ

В статье рассматриваются некоторые теоретические обобщения достижений в решении проблемы межличностных отношений и удовлетворенности браком в семье. Особое место отводится мужчинам и женщинам, занятым педагогической деятельностью. Цель исследования заключалась в изучении связи между степенью удовлетворенности браком и особенностями межличностных отношений брачных партнеров, которые занимаются педагогической деятельностью (преподаватели высших учебных заведений).

Исследование показало, что значительная часть женщин нуждаются в зависимости от других людей, они нуждаются внешнего контроля, для них принятие решений – трудная задача. К особенностям выстраивания отношений женщин с мужчинами относится их стремление компенсировать имеющиеся недостатки в общении с окружающими людьми, включая своих студентов. Недовольные супругами женщины очень осторожны при выборе лиц, с которыми создают глубокие эмоциональные отношения. Удовлетворены браком женщины чаще, чем мужчины-педагоги, стремятся с окружающими устанавливать близкие эмоциональные отношения. Изучение рефлексивного опыта женщин и мужчин, обращенного к оценке собственных брачных отношений, станет сильным фактором переосмысления содержания и форм работы с родителями студентов высших учебных заведений.

Ключевые слова: *межличностные отношения, отношения брачных партнеров, удовлетворенность – неудовлетворенность браком, брачные отношения мужчин и женщин – педагогов, виды межличностных отношений.*